

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ЗА СПЕЦІАЛЬНОСТЯМИ «ГЕОГРАФІЯ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ» І «НАУКИ ПРО ЗЕМЛЮ»

Географія історично формувалася як дисципліна на стику природничих і суспільних наук. Уже в ХІХ–ХХ ст. у вітчизняній і світовій традиції її намагалися жорстко ділити на фізичну географію (яка вивчала зокрема окремі природні компоненти – рельєф, клімат, гідрологію, ґрунтовий покрив, біоту) та економічну/соціальну, пізніше – суспільну географію (населення, господарство, просторова організація). Однак така дуалістична модель виявилася методологічно і практично неефективною: штучний розрив між природними й соціально-економічними процесами призводив до втрати системного бачення геопростору, до дублювання курсів і несумісності методів дослідження. У середині ХХ ст. навіть у радянській школі почали говорити про «єдину географію», а в сучасних країнах ЄС та Україні цю інтеграцію закріплено у нормативних документах.

У затвердженому в 2024 р. переліку спеціальностей за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти [1] спеціальність «Географія», яка до цього традиційно відносилась до природничих наук, набула нового соціокультурного наповнення і отримала нову форму вираження як С6 «Географія та регіональні студії» з відповідним віднесенням до соціальних наук (точніше галузі знань – «С» Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини), але із двома шифрами ISCED-F 2013: 0314 «Sociology and cultural studies» та 0532 «Earth sciences». Натомість в новій галузі знань «Е» Природничі науки, математика та статистика «залишилась» також частина географії - природничої та конструктивної в рамках спеціальністю Е4 «Науки про Землю» з відповідним шифром за ISCED-F 2013 0532 «Earth sciences». Це засвідчує штучний поділ

географічної науки і відповідно освіти та підтверджує тезу, що географія знаходиться на межі й не може бути розірвана без втрати своєї сутності [2].

Це також підтверджується нині діючими Стандартами ВО, які затверджені за усіма рівнями підготовки зі старими шифрами 103 «Науки про Землю» та 106 «Географія» [2], що закріплено окремими компетентностями та відповідними результатами навчання, зокрема через здатність інтегрувати знання з різних галузей і працювати в міждисциплінарних дослідженнях, а серед ключових компетентностей називає ГІС/ДЗЗ та аналіз людино-природних взаємодій (106 Географія, перший рівень), вивчення «природних і антропогенних об'єктів та процесів у геосферах у взаємозв'язку та їхній вплив на людське суспільство» (103 Науки про Землю, другий рівень). Це підтверджує тісний взаємозв'язок об'єкта, предмета, методів досліджень штучно розділених наразі вище наведених спеціальностей.

Нині йде активне оновлення Стандартів ВО і географічна спільнота, яка змушена долати штучний розподіл географічної науки, при громадському обговоренні предметних областей за новими спеціальностями С6 «Географія та регіональні студії» і Е4 «Науки про Землю» намагається суспільно-географічні, ландшафтні та картографічні дослідження географічної оболонки та соціуму вивчати за спеціальністю С6 «Географія та регіональні студії», а цілісне вивчення Землі та окремих її геосфер з використанням конструктивістських підходів (зокрема геології, геодинаміки, геоморфології, берегознавства, ґрунтознавства, геохімії, біогеографії, конструктивної та фізичної географії, тощо) в рамках Е4 «Науки про Землю». Очевидним, є той факт, що отримання нових знань за обома цими спеціальностями С6 «Географія та регіональні студії» і Е4 «Науки про Землю» має міждисциплінарний, а нині і міжгалузевий характер.

Міжнародні практики підтверджують інтегративний статус географії. У ISCED-F 2013 «human/social geography» формально належить до 0314 «Sociology and cultural studies», а «physical geography» – до 0532 «Earth sciences», але саме географія покликана інтегрувати ці два напрями. Королівське географічне товариство (Royal Geographical Society) наголошує, що географія «унікальна тим, що поєднує природничі й соціальні науки» [3]. Американська асоціація географів (American Association of Geographers) визначає географію як «the quintessential interdisciplinary science» [4]. У системі оцінювання REF 2021 у Великій Британії співіснують UoA 14 «Geography and Environmental Studies» та UoA 7 «Earth Systems and Environmental Sciences» із офіційними механізмами крос-рефералів, які вітає

RGS, щоб уникнути шкідливого розведення human та physical geography, і планується їх не розділяти у REF 2029 [5]. Ці факти підтверджують реферальну інтеграційну функцію географії, яку провідні країни світу намагаються не лише зберегти з точки зору науково-дослідницьких традицій, а й зробити орієнтиром поступового сталого суспільного розвитку.

Українська наукова інфраструктура на найвищому академічному рівні організована аналогічно: Інститут географії НАН України входить до Відділення наук про Землю поряд із геологічними та гідрофізичними установами [6], що інституційно закріплює географію у складі наук про Землю, але зі збереженням повного спектра – від фізико-географічних до суспільно-географічних досліджень.

Таким чином, історичне розмежування географії на «фізичну» та «економічну» не дало позитивного результату, бо призвело до втрати комплексності, дублювання курсів і слабкої практичної ефективності рішень. Сучасні нормативні акти України, міжнародні класифікації та практики професійних асоціацій навпаки підтверджують: географія – це інтегрована міждисциплінарна наука, що поєднує в собі чинні спеціальності С6 «Географія та регіональні студії» та Е4 «Науки про Землю». Тому наразі єдиним науково й нормативно обґрунтованим шляхом міждисциплінарного та комплексного вивчення цих спеціальностей є розробка крос-міждисциплінарних освітньо-професійних та освітньо-наукових програм, які на базі спільного ядра наук про Землю та географії через взаємодію «людина-природа», застосуванням ГІС/ДЗЗ-методів та моделювання, камеральної статистичної та картографічної обробки результатів польових робіт і досліджень, із варіативними треками (лініями підготовки) за спеціалізацією та механізмами крос-зарахування, зможуть забезпечити сталість у освоєнні природних ресурсів геопростору та сталий регіонально-глокалізаційний та, безумовно, і глобальний розвиток. Саме така модель сучасного розвитку цих штучно розділених спеціальностей відповідає світовим практикам і гарантує якість підготовки та валідність наукових висновків.

Список використаних джерел: 1. Постанова КМУ «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти» № 266 від 29.04.2015 р., зі змінами 2024 р., 2025 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text>. 2. Стандарти БО <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukraini/zatverdzeni-standarti-vishchoi-osviti>. 3. What is geography? <https://www.rgs.org/about-us/what-is-geography/>. 4. Physical Geography and the AAG. https://www.aag.org/physical-geography-and-the-aag/?utm_source=chatgpt.com. 5. Research Excellence Framework REF 2029. 6. Структура НАН України Наукові установи в структурі НАН України.